

A férfi alaptörténete*

62

Ha tanácstalan vagy, fordulj a Bibliához: taláломra kinyitottam a *Királyok könyvé*nél, Dávid vénségénél, meggyengülésénél, az apa és a fiai bonyolult viszonyánál. Előbb Adonia, aztán Absalom és végül Salamon: kinek adja át a királyi székét? Ez az elemi helyzet: főszereplői a fiak, akik mind az apa helyére akarnak lépni, az intrikus asszonyok, udvaroncok és a nemes lelkű király, aki elküldi a testőrét, hogy segítse át a halálba a kiszemelt nő férjét, de közben minden tettehez az Úrtól kér jóváhagyást, az ő szavaiból és parancsolataiból vezeti le a viselkedését. Minden tethez kell az igazolás: az Úr akarta, nem én. A gyilkos csak engedelmeskedett a felsőbb és szent akaratnak. Ártatlan és kegyes gyilkosságok, a tettes így a bűntől is mentesült. Lehet, hogy ez lesz az elkövetkező években az egyik munkám, *Dávid háza*, regény. A zsoltárok és a példabeszédek csak az irodalmi keretet adják, így beszélnek hőseink, ez a lírájuk és a filozófiájuk. A regényhősöket meglátogatom, talán éppen Kalligaro képében, néha ők is eljönnek hozzám, talán itt Hegymagason vagy Budapesten, netán a Klauzál téren egy padon találkozunk, és felvilágosítanak. Néhány mondattöredékből megpróbálom kibontani az örök példázatot. Dávid adja a férfi alaptörténetét, született eposzi hős az ifjúságával és a vénülésével. Előfordulhat, hogy Jeruzsálem dombjain kérdezem a királyt a véres történetekről. Meg fogom eleveníteni ezt a mesét, amely itt szunnyad mindenki szeme láttára. Mikor Dávid megöregszik és elgyengül, egész környezete azt kérdi, hogy ki lesz az utóda. Ezt akarják tudni a fiai is, és a fiak anyái, az ő feleségei is. De neki addig jó, amíg ő a király. Mindenki türelmetlen, csak neki nem sürgős a trónöröklés kérdése. Ki lesz a fiak közül az örökös? Kíméletlenül levágják egymást. És elveszik egymás nőjét. Akitől elveszem a nőjét, annak fölébe kerülök. Leginkább a papa ágyasaira fáj a foguk. Dávid az alapember, a példás, a teljes férfi, amilyen csak egy lehet, aki csak egyszer jelenhet meg egy nép történetében. Nem az ölébe hullott a királyság, megharcolt érte, megteremtette, nem királyfiként, elkényeztetve nőtt fel. Dávid fiainak könnyebb, mint az apjuknak volt, az apjuk népi hős, ők nem voltak azok, ők a király garázda, elkényeztetett és a helyzetükkel visszaélő fiai. Dávid pásztorfiúból lett királlyá, bejárta a teljes utat, ő az alulról jött ember, megéli a felemelkedést és a lehanyaglást, a tündöklést és a másoktól függést, az elerőtlenedést. Minden megadatott neki, ami egy férfinak járhat. A nagyszerűen sikerültnek kell, hogy gyűlölői is legyenek, esetleg éppen a fiai. Dávidnak is megvannak a maga bűnei, elvette ravaszsággal, csábítással Betsabét, nem kevésbé bűnös, mint a többi ember. Istentől sanyargatva bűnös, tud zokogni

* Részletek a szerző ősszel megjelenő könyvéből (*Ásatás 3., Sétabot*).

és az önimádattól ujjongani. Nézi álmában az asszony, és tudja, hogy ez az ember fel fog kelni mellőle, és megy az ő útjaira. A zsidók két pozitív válasza a lét kihívásaira: Dávid és Salamon. Ők a csúcs, a fénypontok, a betetőzések.

Az apaság tudása

Minden népnek van egy-két mesebeli napkirálya, büszkesége, akinek a nevét visszatérően emlegetik. Dávid szerzett dicsőséget a zsidóknak, és a fiak őhozzá szeretnének hasonlítani. Ha nincs átmenekvés a túlvilágra, akkor az itteninek Dávid a hőse. Megszemélyesíti a sorsot, beszél hozzá, hallani véli és továbbadja a zsoltároknak a hangját, a sorsból teremtő és büntető atyát csinál. A fiú apavágyából lett az Örökkévaló. Dávid megszemélyesíti a sorsot, emberi hangot kölcsönöz neki. A hangot belülről hallja. Apák folytonos sora, Dávid megtelik az apaság tudásával. A szereplők: az apa, a fiak és a nők. Újra nézelődni akarok a helyszínen, hogy megírhassam a könyvemet Dávidról és a háza népéről, az asszonyairól, fiairól, köztük Absalomról, a lázadóról, és Salamonról, az általa kiválasztott, bölcsességben kiváló utódjáról. Meg akarom eleveníteni ezt a családragényt, amely itt szunnyad mindenki szeme láttára. Bárki olvashatja, de keveseknek jutott eszébe, hogy regényt írjanak belőle. A nem-zsidók nem nagyon akartak ehhez a mondához hozzányúlni. Már az is merészség volt, hogy Thomas Mann feltámasztotta Jákobot és a fiait, sőt még Mózeset is. Minden út Dávidhoz vezet, a leszármazási vonalak nála futnak össze, Dávid, noha ifjúkorában birkapásztor volt, úgy látszik, mégis a legelőkelőbb ős. Tőle származni Jézus életrajzíróinak is tetszett. Mellettem volt a Biblia, találmányra kinyitottam a *Királyok könyvé*nél, Dávid hanyatlásánál. Kinccsesbánya az apa és a fiainak a viszonya. Kinek adja át a királyi székét? Bejön hozzá Betsabé, az egykor kedvenc feleség, hogy a közös fiuknak, Salamonnak megszerezze a trónt. Ott tevékenykedik Dávid körül Abiság, akit a legszebbek közül válogattak ki Dávid részére, hogy ne fázzon, hogy az ágyban a lány ölelje és melegítse, de a szerző fontosnak tartotta megemlíteni, hogy a király a szüzet nem ismeré meg, amit elhinni nem kötelező, bár a király életkorát tekintve lehet, hogy csak játszogatótt vele. Lehet-e szebb játékszer a testnél? A fiak mind az apa helyére akarnak lépni, az intrikus asszonyok, és az udvaroncok körük csoportosulnak. Jákob és József, Mózes és Dávid, a zsidó mitológia pillérei. A gyarló király zsoltáraival könyörögnek zsidók és keresztények az Úrhoz, önmagukhoz is talán. *Dávid háza*, egy apokrif fejezet. Kalligaro, a kút mélyéből feljött ember, a kúton át különleges utakon tud másokkal találkozni. Elmegy Dávid környékére, és a király házában lakik. Vendéglátója azzal alapította ezt a sátorra csökkent házat, hogy odavitte a frigiditását. A rákövetkező két-három ezer év története egy döntés következménye, egy pásztor-költő-király elhatározása a szentség rangjára emelkedett. Dávid házából rajzottunk ki, és oda térünk vissza. A templom nincs ott, de a fal ott van, attól távolodtunk el, s ha nagyon akarjuk, visszatérhetünk hozzá, hogy megérintsük.

A király is egy szekrény

Az a Jeruzsálem talán egy mai falu nagyságát érte el, egy számítás szerint ezerötszázán élhettek benne. Dávid házában ez a kiindulópont: *az Örökkévaló uralkodik örökkön-örökké*. Legyőzi és szolgájává fogadja az idő múlását. A király országa és képzelt háza odáig terjed ki, ahol a tiszteletre méltó olvasó ül. Az ő házában helye van minden embernek. Dávid a mesehős, akivel együttérzünk és együtt haladunk. A király alázatos is tud lenni, de tud a szövetség ládája előtt ugrálni is, Istennek táncolni. Ezt Miha, a felesége nem érti, ő csak azt látja, hogy az ura megkergült. De ezt szereti, ezt a táncoló, verítékező, sebes, poros testet. Honnan tudta Dávid, hogy az Úr nézi őt? Mikor szegődött el az Úr szolgájának? Hogy beszél az, aki a zsoltárt költi, énekl? Látta a mosakodó Betsabé hasát, és rá akarta tenni fejét. Látta Saul titkos gondolatait, képes volt olvasni a többieket. Betsabé szeme is fönnakadt rajta, amikor föltekintett. Dávid nem tiltotta mindazt magának, amit a rabbik tiltanak másoknak. Hogy az emberi, a halandó eleve gyarló, ezt nemcsak az Örökkévaló tudja, hanem az ember is. Belép az időbe, és ezzel belép a bűnbe. Minden jó, amit az Úr parancsol? Nem jó. Nem minden. Ez-az. Legyél most te a pásztor, és tartsd egyben a nyáját. Legyél most te a király, és tartsd egyben a népet. Vigyázz, hogy ne öljenek meg, de te se öljél a szükségesnél többet. Az öreg Dávid az írnokának diktál, beszél régi magáról, és a nők is beszélnek róla, meg a barátok, az alvezérek és a bonyolult szívű fiak. Nem volt könnyű dolga. Ami élethelyzet van, annak itt helye van: benne, a királyban, vagy körülötte. Volt fenyegetés is fölötte, szemben vele, alatta, és főként benne magában. Lázadás és hódolás napszakonként változóan. A király is egy szekrény. Hol beszél Dávid az Úrral? Szerzőnek jogában és módjában áll megidézni a királyt. Kérem, az akácpad előtt jelenjen meg, felség. Örvendek, hogy nem tagadta meg magát.

Dávid háza

Kalligarónak olykor sikerül átéreznie a lét nagyon is elviselhető könnyűségét, talán éppen az amszterdami Kloveniersburgwalon, ahol egy irodalmi kocsmában összeakadt Baruch Spinozával, és az öreg Dávidról kérdezgette. Hátha összehozta a kártyás sors az emlékek országában a filozófust a királylyal. Dávid a király, aki megalapította a zsidó államot. És megírta az istenhit énekeit, magányosok fohászait, használhatókat zsidók és keresztények számára egyaránt. A filozófus arról is értesült, hogy Kalligaro ismét itt van az Ambassade Hotelben a Herrengrachtton, a városba érkező írók szállodájában. Hogyan gondolkodik Spinoza a legnagyobb zsidó hősről és költőről, Dávidról, akit szellemi felszárnyalásában körülvelt a vadság, a barbár bujaság és hatalomvágy, és mit mond arról a fiáról, Salamonról, aki az örököse lett, de aki lírai bölcselőként sem volt csekélyebb az apjánál, és mit mond arról a másíkról, Absalomról, aki mint a szenvedélyek szép szörnyetege és mint lázadó apagyilkosjelölt a legközelebb állt az öreg király szívéhez? A megértés az ellentétek vadállatait kocsija elé fogva kemény kézzel tartja a gyeplőt. A prófétának az a dolga, hogy megkeresse a leendő királyt. Sámuel felkeni az Úrnak Krisztusává azt a fiatalembert, akire az Úr rámutat, a minden ízé-

ben és pillanatában halandó, a háromezer éve halandó Dávidot. Mózes után minden út Dávidhoz vezet, a leszármazási vonalak nála futnak össze. Dávid, noha birkapásztor volt ifjúkorában, úgy látszik, mégis a legelőkelőbb ős, tőle származni Jézus életrajzíróinak is tetszett. A nemes lelkű király elküldi a testőrét, hogy vágassa le a szerelmi rivális férjet, de közben minden tettehez az Úrtól kér jóváhagyást, az ő szavaiból és parancsolataiból vezeti le a viselkedését. Minden tethez kell igazolás, ártatlan és kegyes gyilkosságok, a tettes csak engedelmeskedett a felsőbb és szent akaratnak. Így a bűntől is mentesült. Eljutunk Dávid vénségéhez, meggyengüléséhez, látnunk kell az apa és fiai bonyolult viszonyát, kinek adja át a királyi székét? Bejön hozzá Bethsabé, ott tevékenykedik Dávid körül Abiság, akit a legszebbek közül válogattak ki Dávidnak, hogy ne fázzon, hogy az ágyban ölelje és melegítse. A bibliai szerző fontosnak tartotta megemlíteni, hogy *nem ismeré meg*. Ez az elemi helyzet, főszereplői a fiak, akik mind az apa helyére akarnak lépni, az intrikus asszonyok és az udvaroncok. Isten, vér, hatalmi harc és bujaság. A gyarló király zsoldáraival beszélnek zsidók és keresztények az Úrhoz. A zsoldárok és a példabeszédek csak az irodalmi keretet adják, így beszélnek hőseink.

A Duna kávéházban

Szívesen búcsúzunk attól a lehetőségtől, hogy a művészt a művéért meg lehessen büntetni. A műveknek, gondolatoknak, stílusoknak van áttételes hatalmuk. A magával meghasonló ember mond valamit a többieknek, a szellemi jelentőség árát meg kell fizetni, akinek eleve igaza van: az nem mond igazat. Nem lehet eleve jól járni. Bombázd meg a fogalmazványodat. Ami utána állva marad, az vagy te magad. Átélni a szüleinket mint áldozatokat, cinkosokat és tettéseket. A kollektív hiúságból csak buta irodalom születhet. Érdemes szabatosan elválasztani a szellemi sikert a világi-anyagi sikertől. Éjjel az Aranymajomban mulatunk, a majom az ember lényege és paródiája. A kisváros lelke behúzódik a kisszerűségbe, így is jó, persze hogy jó, de azért vegyük figyelembe, hogy irodalmat nem lehet élethazugságra építeni. Aki valamit megalkotott, az nem kellett. A birkák a rémületben összebújtak, és kiadták a birkatársaikat. Errefelé szokás neheztelni a világra, és osztani a helyi rangsorokat, a többség nem tudja szégyellni magát. Duna kávéház, decemberi szürkület Hanuka előtt. 1944 végén itt laktunk összeszorítva, szemben, a Pozsonyi út 49.-ben, nem változott semmi, az erkély hajlásíve és az oszlopok sem, a főnök elégedett mosollyal sétál az asztalok között. *Méltóztassék parancsolni, mélyen tisztelt uram*, így teszi le a pincér a süteményt és a teát a hőálló, füles pohárban. Itt lőtték a Dunába a velünk egy lakásban lakók felét, engem is lelőtt volna egy nyilas, ha meg nem gondolja magát. Itt játszott a nevelt lányom a mászókan. Itt volt Lukács György filozófus fejszobra, amíg a helyi hülyék el nem távolították, szeretném, ha mások, okosabbak visszatennék a helyére. Regényemnek és a benne leírt emlékezetes randevúknak az egyik színhelye tehát a Duna kávéház, ahol mindenféle anekdoták keringenek a fejesekről, többek között Dávid királyról, akit az Úr arra ítelt, hogy nem tud végérvényesen meghalni, megfosztotta a halál

kegyelmétől, évezredekén át itt kell botladoznia körülöttünk. Dávid király Budapesten jár, nem én megyek őhozzá, hanem ő látogat meg, hívtam, és elképzeltem, ha jönne, ilyen lenne, és látnia kell a szándékok megvalósulását. Hosszú utazásán, ott, ahol van, rendesen körül kell néznie, és ebből a körületekből mesének kell kikerekednie. Legyen benne egy szerelmi történet is, öregeké, Betsabé és Dávid király még ma is szerelmesek. Betsabé meglátogatja hajdani kedvesét, Dávidot, a sátorban, ahol az a gazember, az ő örök férje Abisággal heverész, és még nem tudja, hogy ki éli túl ezt az éjszakát. Absalom-e, aki apját, a királyt le akarja vágni, vagy ő maga, akire fegyverrel támad a legkedvesebb fia? Egy párbeszédhez a két öreg, férj és feleség között elég tágas a királyi sátor. Betsabé azt mondja Abiságnak, kislányom, menjél most ki innen. Van egy pihenősátor, a lány odamegy, ott vannak a barátnői.

Majd meghalsz, de nem egészen

Az Úr azt mondta Dávidnak: át kell vergődnöd a világtörténelem rövid tanfolyamán, az utadat te szabályozod, ahogy eszedbe jut, te kanyarítod a meg-megtestesülő öröklétedet, itt maradsz a történések egyik alanya- és szemtanújaként. Néha megkérdezlek, szükségem lehet a megfigyeléseidre. Te is fiam vagy, rajtad kívül vannak mások is, és mindnek vannak bölcsebb vagy butább észrevételei. Bolyongani fogsz az emberfaj történetében, amelyet úgy képzél el, mint egy várost, amelyet leteríthetsz egy asztalra. Majd meghalsz, de nem egészen, mondta az Úr, aki olyan szerző, akinek megvan az a gyengéje, hogy világregényének kedvenc hőseitől nem akarózik megválnia, így Dávidtól sem. A túlvilágot is csak azért találta ki, mert nem tud beletörődni a végleges végbe. Együgyű emberek a végleges elöl az öröklétbe bújnának bele, valami másba, mint ez, ami itt van. Miért mindig másba, és miért nem tudják beérni ezzel? Nem állhatom ezt a kényeskedést, mondja az Úr, örüljenek annak, amit kaptak, legyenek boldogok, hogy élnek, ha rosszul is, a rossz élet is élet. A butuskák azt hitték, hogy ki tudnak szökni a múltó évek börtönéből, amelyben mindenféle gázságot elkövethettek. Azzal lesznek megbüntetve, hogy kénytelenek lesznek a folytonos történelemben kalimpálni. Dávid fiam, az emberi massa mocsarából nem tudsz kimászni, életre vagy ítélve. Elveszem tőled a halált, de egy keveset meghagyok neked belőle, fel-felbukkanóan, mondta az Úr, ne légy telhetetlen, időnként kapsz egy ízelítő falatot a halálból. De inkább térjünk a tárgyra, dolgunk van. Sok gondom van ezekkel a zsidókkal, arra kérlek, nézd meg, hogy mi van velük, elvégre te voltál a zsidók királya. Később az a názáreti fiatalember is ezt a nevet viselte, találkozzatok, nézzetek körül, és beszéljétek el nekem, hogy mire jutottatok. Lecsapjam őket, mint a legyet, vagy bajlódjam tovább velük? Ne járjunk a kérdés végére? Nem egyszerűbb a végleges megoldás? Egyszer-egyszer az alkotó is megpihenhet. Úgy döntöttem, hogy még várok, és nem hagyom rá ezekre a naplopókra, amit építettem, azt parancsolom, hogy ez a társaság egyelőre folytassa, ha már megköltötte önmagát, sőt, furcsa hite szerint, még engem is. Oké, legyen úgy, ahogy hallucinálják ezt a paradox viccet, hogy a teremtményeim, a pondrók is költenek engem. Nincs időm meghallgatni az összes pondrót. Akkor sincs, ha leköt a meséjük. Úgy-

hogy beszéljenek a királyok ennek a garabonciás népnek a nevében. Azt állítják, hogy különlegesen bizalmas viszonyban vagyunk, hogy ők az enyéim, és mi több: hogy én az ő uruk vagyok. Bosszantanak! Nem vagyok senkié. A szülőnek gyereke van, de az atya nem a gyereké, az egész cifra népség önmagát fabrikálja. Eszemben sincs egyszer és mindenkorra kiválasztani egy embert, egy népet, és olyan kicsinyes sem vagyok, hogy cserébe a folytonos dicséretüket igényeljem. Semmit sem unnék jobban. A nézeteltéréseiket pedig rendezzék el nélkülem.

Kik? Mik?

A judaizmust nem azonosítom egészen a papi beszéddel, még be nem fejezettként és velünk alakulóként gondolom el. Világi zsidók számára a Tórával és a Talmuddal nem szakad meg a zsidó irodalom, a vallási és a világi meditáció között éles határvonalnak nincsen helye. A világi humanista zsidók, valamelyest kioldódva a hely elfogultságaiból, nem a másik helyi elfogultságot választják, hanem valami tágabb érvényességet. Mindenki, aki zsidónak mondja magát, jogosult ennek a szónak az újrafogalmazására, a zsidó egyike a legöregebb népeknek, folytonosan ki kell találnia magát. A nép öreg, a nemzet fiatal. A zsidó értelmiség beszédpartnere Európában a keresztény, a Közel-Keleten a muzulmán értelmiség. A bátrabbak megpróbálják a másokban mindenekelőtt az emberi személyt látni, és nem engedik, hogy a vallási-politikai zsargon felülkerekedjen a közvetlen emberismereten. Buta időkben az emberek rémképeket festenek egymásról, elfogadják a dicsőítő önképet magukról, és a személyes fölé emelik a nemzeti absztrakciót. Fegyveres győzelem esetén: ne örüljeteK, mert odaát családok sírnak! Megtanulták a nemzeti kultúrák sokféle intimitását, és igazodtak ahhoz a nemzethez, amelynek a közegében élnek. 1989 után a magyar zsidók tiltakoztak az ellen a lehetőség ellen, hogy zsidó nemzetiségűnek nyilvánítsák magukat, mert a magyar nemzethez sorolták, zsidó vallású vagy inkább származású magyaroknak tartották magukat, nem akarták önmagukat elsősorban zsidónak tartani, már csak azért sem, mert a többségük nem volt vallásos. Mit is jelent, hogy zsidó vallású magyarok, ha egyszer nem tartják a vallási előírásokat, ha nem tudnak sem héberül, sem jiddisül, és ha nem helyezik el önmagukat a zsidó kultúra vagy mondjuk a judaizmus folytonosságában? A zsidó, aki nem vallásos, nem tud héberül, és nem Izraelben él, kicsoda, micsoda?

És ki ez a Kalligaro?

A tanár úr, az én tekintetem magunkra a holdról, az árnyékom, húzd el, vond el, Gyurka, szaladj ide, szaladj oda, most légy okos, Domokos.

Serpa, ráraKhatok mindenféle terhet, sofőröm, titkárom, testőröm, faggatóm, akit még sokáig használni fogok. Felhatalmazom, hogy időben és térben ide-oda szánkázzon. Egy pasas, akit oldalról nézek, torz vagy lényegre szűkített alakmásom, szabadulóművész-növendék, Amszterdamba készül, elmegy Spinozához, beszélget a szobrával, kérdezi Dávidról, mit gondol ez a különleges elme a hősről és költőről, az alapító királyról, ezrek elpusz-

títójáról. *Dávid háza*, robbanékony családrege. Elmehetnek a száz évvel ezelőtti pesti New York kávéházba, kabinjegyet válthatok a budai Lukács uszodába, hallgathatom Szakcsi Lakatos Béla zongoraművészt, Gadó Gábor gitárművészt és Bacsó Kristóf szaxofonművészt, nagyra becsült hegymagasi és pasaréti szomszédaimat az If cafféban és a hegymagasi kultúrházban. Kalligaro az én szabadabb másom, egy mű, találmány, járógép, bábu, a lakcíme megegyezik az enyémmel. Nagyobb a tere, mint az enyém, általa kivételes mozgásszabadságot élvezek. Tanul az erőin uralkodni, felderítő, aki a bonyodalmakba belemegy, de nemcsak kos, aki leszegett szarvval előreront, hanem skorpió is, akitől a barátság kellős közepén kaphatsz hátulról egy jeges pillantást. Egymás rabtartói vagyunk, Kalligaro velem jön, és néha eluralkodik rajtam. Ő az, akit megírok, az én figurám, én azonban nem vagyok figura, nehezebb vagyok, mint ez a könyv, mondjuk, egy mázsa. Körültapogatom a biografikus tényeket, és aztán innen átlendülünk a szöveg világába, megyünk a pincéből a mesébe. Elküldöm Kalligarót mint tudósítót, *A Túlso Part* című hetilap munkatársát Dávid király udvarába. Ott ezt az akkreditációt elfogadják. Többen szívesen adnak interjút neki, és készséggel beszélnek magukról, dicsekedve, szégyenkezve, mentegetőzve, magukat mardosva, és aztán felülemelkedve. Dávid közli, hogy miket mond az Úrnak, meg hogy mit akar, és mit nem akar az Úr.

A személyes és az egyetemes felé

68

Sokféleképpen lehet zsidónak lenni. Nincs rossz zsidó, csak rossz ember van. A budapesti, bécsi, berlini, belgrádi, bukaresti, bagdadi zsidó polgárok részei akartak lenni a b.-i társadalomnak és kultúrájának. Akartak, de ezekből a városokból nagyjából kiutálták, kiirtották őket. Ez az igény nem szűnt meg, és csak annyiban változott, hogy tudjuk, mi történt, hogy kevesebb illúzióval nézzük a környezetünket. A zsidó diaszpóra a feltételes, lokális integrációban érdekelt. Az asszimiláció elutasítása helyes, a beilleszkedő integráció elutasítása helytelen. A zsidók nem elkülönülten akarnak létezni, az önelkülönítés dacreakció a zsidóirtásra. Azt, amiben különösek vagyunk, beleszójuk a körülöttünk létező és rendelkezésünkre álló nagyobb egészbe. Ha a zsidók elsődlegesen etnikai-vallási közösségként lépnek fel, ha nem fáradoznak azért, hogy otthonra leljenek a környező kulturális és intézményi civilizációban, akkor kisebbségi – netán elnézésre és pozitív diszkriminációra szoruló – intinkultúrát fejlesztenek ki, jóllehet nincs szükségük külön támogatásra, mert nem gyengébbek a többiekénél. Teljesítményük jobbra egyéni, baj lenne, ha a műveknek csak a nemzetiségi-vallási közösségen belül volna érdekességük, értelmük és vonzóerejük. A tehetség a vallási-nemzeti közösségen túlra is áthatol, túllendül a személyes-egyetemes felé. A kisebbségek számára a város az államnál szerencsésebb beilleszkedési keret. A b.-i lakosok igazolhatóan ezekben a városokban laktak. Hogy mennyire zsidók, magyarok, németek, osztrákok, csehek, szlovákok, szerbek, románok etc., az vitatható. De hogy b.-iek, az biztos. A polgári urbanizmus integrál, a nacionalista, kommunista, avagy vallási – más szóval az ideológiai – etatizmus kirekeszt. A totalitarizmusok idején Amerika nem utolsósorban az

Európából tengerentúlra menekült zsidóknak köszönhetően vette át a politikai-kulturális irányítást Nyugat-Európától. A zsidóknak menekülniük kellett, mert a 20. század Európa lezüllesztésének a kora volt. A zsidók voltak a leginkább érdekelve az univerzalizmusban. A zsidó kisebbségnek döntenie kell, hogy milyen utat követ, és milyen magatartást tart helyesnek a nem-zsidó többséggel szemben. Ez a kisebbség nehezen meghatározható entitás, se nem nyelvi, se nem egészen vallási-nemzeti valami – egy magyar, német, francia, orosz, angol, amerikai, kínai etc. kontextusban. A zsidóságnak az az érdeke, hogy vitás ügyei az általános *fairness* keretein belül rendeződjenek el, és minél kevésbé teljenek meg – akár zsidó – ideológiával.

Az irodalom nyelvi tünemény

Izrael nemzetállamként a világon szerteszét élő zsidókat potenciális bevándorlóknak, nemzetiségi közösségeknek, szórványoknak tekintheti, de ha maradnak is ott, ahol élnek, az érdeklődésükre számíthat. A zsidóság körében is zajlik a posztmodern renacionalizálódás. A zsidó diaszpóra tagjai különböző nemzetállamokban élnek, és azokban intelligens honpolgárként kell viselkedniük, nemcsak hogy nem sértve meg a többség igazság- és jogérzékét, de mellé is szegődve. Ha a többség elfogadta a szabad demokráciát, akkor a kisebbség ne álljon el mellőle, és tegye magáévá a transznacionális ismerkedés és barátkozás hajlandóságát. A kutatás és az elemzés kísérletezhet azzal, hogy egy csoportba vonja össze a zsidó írókat, de nem kívánám, hogy a könyveimet a zsidó írók művei között tárolják és katalogizálják külön könyvtári részlegekben. Mivel az irodalom nyelvi tünemény, csak a nyelvi csoportosítást látom értelmesnek. Azt sem helyeselném, ha a nem zsidó, de egynyelvű írók könyveit a szerzők vallási és nemzeti hovatartozása alapján tartanák számon. Egyetlen vitathatatlan partikuláris csoportosítást ismerek el, azt, hogy a kérdéses mű milyen nyelven, milyen nyelvi közösségben íródott. A politikai nemzet hangadói a kiemelkedő politikusok, a nyelvi nemzet szellemi vezetői a kiemelkedő írók. Az előbbieket nem állhatnak az utóbbiak fölött. Kell hogy legyen a beszédnek képzeleti központja, az egyik lehetőség a világváros, a másik – sok közbülső fokozaton át – a falu. Továbbá: a hegy, a kert, a ház, a szoba, az asztal, az ágy, íme: a behúzóadás és a kicsinyítés fokozatai. Lehetne történetesen ez is, ahol vagyok, a kiválasztott hely, ahol biztonságban és otthonosan érzem magam. A búvóhely rejtett centrum, a barátok adódnak, elfogadtuk egymást, mindenki megszelídíthető, a viszonyaink pedig átláthatóak. A lakóhely nem harci porond, itt megvagy, a regényíró kotlós madár, ül a mondatain. Ha Jutka megkérdi, hogy az időjárást figyelembe véve a házban vagy a kertben reggelizzünk-e, az ügyet megtárgyaljuk, ennyi elég is a társadalmi életből, ha meg még a gyerekeim, a barátnőim, barátaim és kedvesebb szomszédaim is jönnek, akkor nem hiányzik semmi. Hallod a ház szólamait, az egykor itt lakókét, a hangpostát azoktól, akik ebben a fogadóban szerettek, gyötörtek, akik itt duhajkodtak, udvaroltak, verekedtek, akiket itt felköszöntettek vagy ledöftek. Legyen ez a megszabadulás háza, számomra a folyamatos belső emigráció színhelye.

A legszabadabb

Az emberek életük minden helyzetében cselekedhetnének másképpen is, mint ahogy teszik, mint ahogy azt a körülmények előírják. A félelemtől leláncolt ember átruházza istenre a szabadság gondolatát, ám az egyén maga is több a körülményeinél, és magában hordja a valószínűtlen cselekvés lehetőségét. Felhők fölött tejszínhabban megy az utasszállító, orrából időnként tűzcsóva ugrik elő. Vedd be magad egy háborítatlan helyre. Az öreg aránylag messze ment az egyéniség és az egyetemesség útján, és arról képzelődött, hogy kiszabadul a testi nehézkességből, kitárulkozva a szabad légtérben. Láttá a megmozduló sarat, a földön csúszó és földevő kígyót, meg a dagonyázó vaddisznót is. Ezután megkérdezte magát és némelyik társát: miért ne ennél a tudás almájából és a kék gyümölcskosarából? A tudás is, a kék is a lét többszörözése. A végtelenszeres multiplikáció: Isten.

Magyar László András

A látogató

70

Először a metrópótlóval utazott, azután egy másik busszal, nagyjából nyolc megállót. A nyugdíjasotthon kétszáz méterre a temetőtől, kőkerítéssel övezett, kopár, de tágas kert közepén állt. A csillogó márványtáblával ékes bejárat mögött ott magaslott az Aranyhajó két egyforma, nyolcemeletes blokk-tömbje. Középen földszintes, üveghomlokzatú átjáró kötötte össze a szürke épületeket. Nyilván ott lesz a bejárat – gondolta Zoli.

Átlépdelt egy kiszáradt betonmedencén átívelő deszkahídon, és a murvával felszórt gyalogösvényen a bejárat felé tartott. Az egyik padon meredt tekintetű, kucsmás öregember gubbasztott, és alsó állkapcsát előretolva nagyokat fújta. A ködös, szeles tavaszi hidegben lassan az eső is eleredt. Odabent az előtérben viszont kellemes, meleg káposztáscevedli-szag terjengett.

A portán üldögélő molett, fehér köpenyes hölgy kedvesen útba igazította Zolit: Lajos az ötödik emelet tizenhatos számú szobájában lakik – mondta –, a lifttől balra, a folyosó végén. A lift előtt szürke kabátos, retikulós nénikék népes csapata várakozott, úgyhogy Zoli inkább gyalog ment föl az ötödikre.

Lajos, akit Zoli már negyven éve ismert, mestereként tisztelt és őszintén szeretett, már a kilencvenkettediket taposta. Mivel gyereke nem volt, felesége régen meghalt, és az utóbbi időben egyre többet betegeskedett, unokaöccse rábeszélte, hogy adja föl budai lakását, és költözzön inkább egy olyan intézménybe, ahol mindennel ellátják, vigyáznak rá, és ahol állandóan kéznél van az orvos. Mivel Lajos már nehezen járt, némi habozás után megfogadta unokaöccse tanácsát, és beköltözött a blokkházba, amelyet hazug módon „otthonnak” neveztek.

Lajos szobájának ajtaján ki volt írva a neve, még a doktori címe is ott díszelgett a fémkeretes, cserélhető kartonlappal ellátott névtáblán. Zoli beko-

pogott, és rettegve találgatta, ki vagy mi vár rá odabent. Ám csak Lajos volt az: csíkos köntösben, gyúrótt pizzsamában, járókeretre támaszkodva nyitott ajtót. Ősz haja és szakálla az utolsó találkozásuk óta megnőtt, arca beesett, de láthatóan tudott még mosolyogni és járni. Jobbjával a járókeretet markolta, baljával pedig azt a műanyag tasakot, amelybe egy hosszú, sárga csövön át a vizelete csöpögött. Zoli zavartan előhalászta szatyrából a narancslevet és az ajándékkönyvet (a saját legutóbbi könyvét, amelyről jól tudta, hogy Lajost még egészségesen se érdekelte volna), és beljebb lépett.

A meglehetősen tágas szoba Lajos régi bútoraival volt berendezve, azaz a bútorok maradványával. Asztal, két szék, szekrény, tévé, ómódi magnós rádió, könyvespolc, a padlón Lajos ismerős, kopott perzsaszőnyege. A polcon családi képek, Lajos szülei, nővérei, felesége, unokaöccse és annak gyerekei, mellettük néhány dísz tárgy, a halványsárga falon lehangoló tájkép. A sarokban takarókkal kibélelt fotel és vetetlen ág, infúziós állvánnyal: nyilván e kettő lehetett Lajos életének igazi színtere.

Leültek. Zoli az egyik székre, Lajos meg a fotelbe.

– Hát idetaláltál?

– Már rég akartam jönni, de olyan ronda idő volt – kedélyeskedett Zoli. – Látod, végül is eljöttem, ahogy ígértem.

– Mindig megtartod, amit ígérsz. Olyan vagy, mint az állam – felelte Lajos.

– Ismered Karinthyt? Az állam mindig megtartja, amit ígér. Ha pénzt ígér, azt is megtartja.

Nevettek.

– Hogy vagy?

– Hogy lennék? Kutyaúl. Gyakorlatilag mindenem beteg. Most voltam a Honvédkórházban kivizsgáláson.

– És mit mondtak?

– Mit mondtak volna? Hazudtak egy sort. Viszont jól megkínóztak, szerintem teljesen feleslegesen. Nézd a karom, csupa véraláfutás a sok szúrástól. Minek szúrogatnak?

– Nekik is kell valami öröm. Biztos volt valami értelme.

– Szempont kérdése – legyintett Lajos, és a másik kezébe tette a vizeletes zacskó csövét. – Szerinted mi értelme vizsgálgatni egy kilencvenkét éves embert? Embert? – legyintett megint. – Exembert. Az igazság az, hogy négy-öt éve kellett volna befejeznem. De nem volt annyi eszem. Most aztán megette a fene az egésztest.

Erre Zoli nem tudott mit felelni. Elgondolkodott. Persze nem Lajosra gondolt, hanem önmagára. Nagyjából harminc év köztük a különbség. Ez vár rá is, vagy még előbb meghal? – morfondírozott. – Az utóbbi a valószínűbb. Az ő szülei nem élték meg a nyolcvanát sem. Arra gondolt, hogy Lajosnak alapjában mázlija van. Hogy még nem halt meg, hanem itt szenved. Ő, Zoli, persze nem él majd kilencvenkét évig. Igaz, ki szeretne zacskóval és járókerettel élni egy szeretetotthonban? Aztán rájött, hogy ő. Már ha különben a halál a választás. Még szerencse, hogy ez nincs rábízva.

– És milyen itt? – próbálta a szót másra terelni Zoli.

– Milyen? Sok az öregasszony. Érdekes módon alig van férfi. Azok már

mind előbb meghaltak. Okosabbak voltak nálam. Aki meg mégis él közülük, az teljesen szenilis. A nők viszont szívósak, és jól tartják magukat, csak az a baj, hogy folyton beszélnek.

Zoli tanácstalanul ingatta a fejét, és a szőnyeg mintáit tanulmányozta.

– No és veletek mi van? – szánta meg Lajos.

Zoli hálásan hadarni kezdett. Jó fél órán át panaszkodott a munkahelyére – ahonnét Lajost ismerte –, elsorolta az összes sérelmét, és keserű iróniával ecsetelte, hogyan megy tönkre minden az utóbbi időben. Lajost mindez láthatóan egy cseppet sem érdekelte, de csücsörített ajakkal bólogatott, néha pedig széttárta a kezét, vagy szokása szerint legyintett és bólintott egyszerre. Azután hirtelen elaludt.

Zoli ráeszmélt, hogy mindeddig csakis fölösleges hülyeségeket beszélt. Zavarosan elhallgatott. Lajos erre azonnal felriadt, és élénk hangon megkérdezte:

– No, és min dolgozol éppen?

Zoli ezt a témát már rövidebbre fogta. Később szakmai tanácsot kért Lajostól egyik kutatási témájával kapcsolatban. Lajos valaha tudós ember volt, az emlékezete pedig most sem hagyta cserben. Összehúzta a szemét, és mondott néhány könyvcímet. De az egyik végül sehogy sem jutott az eszébe. Dühödten csapott egyet a levegőbe.

– Egyre hülyébb leszek.

– Ha ez vigasztal, én is – nevette el magát Zoli. – Szerintem te még mindig kenterbe vernél. Tudod mit, cseréljünk memóriát – tette hozzá széles vigyorral.

– No, ott még nem tartunk – nevetett Lajos. Nevetés közben kilátszott sárgásbarna, majdnem teljesen fogatlan ínye. Zoli a földre sütötte a szemét, de ott meg a zacskó hevert a pisivel.

Még elbeszélgettek egy darabig, egész jól, a körülményekhez képest. Aztán Zoli az órájára nézett.

– Hú, nekem mennem kell. Ma még dolgozom – hazudta. – Majd jövök megint. Már tudom az utat.

– Köszönöm, hogy meglátogattál – kezdett feltápáskodni Lajos.

– Nem kell kikísérni – intett Zoli. – Kitalálok.

– Nem baj, ha járok pár lépést, ennyi sport nekem is kell – nyögött Lajos, és járókeretébe kapaszkodva megpróbált felállni, de nem sikerült neki.

Zoli a jobbját nyújtotta, Lajos pedig belékapaszkodott. Keze hideg volt, nedves, és reszketett az erőfeszítéstől. Zoli maga felé húzta, talán kicsit erősebben, mint kellett volna, úgyhogy Lajos felállva nekitántorodott. Nehogy elessenek, hirtelen mozdulattal átölelték egymást. Zoli először megfeszült az öleléstől, kissé undorodott is, mert megcsapta az öregember savanyú ágy-szaga, azután azonban, önmaga számára is meglepő módon, arra gondolt, milyen jó lenne még itt állni egy darabig, így együtt. Esetleg sírhatnának is egy jót egymás vállára borulva. Azt talán segítene. Vagy ha nem is segítene, legalább...

De ilyesmit nem tesz az ember.

Végül tehát mégsem sírtak együtt, hanem elengedték egymást, és Zoli megkönnyebbülten hazaiszkolt.